

Sala, Bronäs, Vita stolpen och korset

Bo Svärd: Vita stolpen är en vägvisare. På stolpen finns visare gjutna i metall, HALLSTA med pil under pekande åt vänster, och SAHLBERGET med pil under åt höger. Resande hade ofta natthärbärge i Hallsta på väg mot Västerås.Landsvägen, som syns till vänster, gick förbi här så sent som på 1950-talet.

Några 10-tal meter från vita stolpen reste Odd Fellows damklubb 1973 ett kors på den plats där gruvfolket begravdes fram till slutet av 1500-talet. Efter 1597 började man begrava gruvfolket vid Sala sockenkyrka.

Sigrid Kullberg i *Sala Hembygds- och Fornminnesförenings årsskrift 1981*:

Hågkomster om Gruvan och Vita Stolpen

I ungdomsåren cyklade vi ofta mellan Tullsta och Sala och då på den tiden gick vägen strax förbi Vita Stolpen. Det kändes skönt när man åkt förbi Söderstedts affär och kom fram till stolpen, för då var det inte långt kvar till stan.

Utställningsåret 1924, då Sala stad firade 300-årsjubileum, var det många turister i staden och när någon ville veta vägen till gruvan, var det bara att svara "Åk till höger vid vita stolpen". Till vänster gick vägen till Kila.

Vita Stolpen stod i kilen mellan tvenne vägar. Den var alltid målad skinnande vit och utgjorde ett fint vägmärke.

Nedanföör vita stolpen, närmare gruvan, låg en begravningsplats för de arbetare som i forna tider bröt silvermalmen.

Det borde vara en inhägnad runt hela gruvkyrkogården och inte bara vara en markering genom det ensamma, utplacerade korset, tycker jag.

Fältet som ligger något längre söder om vita stolpen kallas Kapellhagen och det var kanske här som kapellet låg i forna dagar.

1955 grävdes där samtidigt som gruvbyn utforskades. Jag var med där och såg själv de gamla gruvarbetarna som låg i sina förmultnade träkistor. Det var mycket små män, de var inte så storväxta på 1500—1600-talet. Detta var, tyckte jag då, en historisk händelse att få vara med om.

Jag var även med och sållade fram silverpengar, keramik- och glasskärvor i gruvbyn. Det var en lätt, sotblandad jord där, så vi blev rätt så svar-ta innan kvällen — men så intressant det var. Det är nu drygt 25 år sedan dess.

En önskan vore att åter kunna fortsätta att forska mera i gruvans sällsamma marker.

Sigrid Kullberg

Sala Allehanda 15 april 2002:

Gruvans kyrkogård ruvar på hemligheter

Sala. På kyrkogården vid gruvan begravdes gruvfolk till slutet av 1500-talet. Var kyrkogården fanns vet man – men var kyrkan låg är fortfarande höljt i dunkel. Inom de närmaste åren kan kanske en utgrävning av kyrkogården göras, och då kommer ny information om gruvlivet i dagen.

1973 reste Odd Fellows damklubb ett kors på den plats där kyrkogården låg. Exakt hur stor kyrkogården var finns det olika uppgifter om. Förra folkskolläraren Assar Jansson, som forskat mycket kring gruvan och även skrivit flera böcker, påstod att kyrkogården var hela 4 500 kvadratmeter. Andra uppgifter säger att den var 2 800 kvadratmeter.

Men att den låg på den plats där korset finns idag, det vill säga vid Bronäs och vid infarten till gruvan, råder inget tvivel om. I samband med utgrävningarna av gruvbyn 1955 gjordes också en provgrävning på kyrkogården. I fyra av de gropar som togs upp påträffades skelett, som låg i ost-västlig riktning. Ett par av dem var omgivna av rester av träkistor med spikar.

Kyrkogården sträcker sig troligen under både vägen vid Bronäs och Västervägen. När den senare anlades i slutet av 60-talet gjordes dessvärre ingen arkeologisk undersökning av marken. Idag skulle detta ha varit ett krav från länsstyrelsen.

Så länge gruvan hade en egen församling begravdes folk på den här platsen. Men hur många som fick sin sista vila här är det ingen som vet. Däremot vet man att efter 1597 började man begrava gruvfolket vid Sala sockens kyrka.

– Då fick man betala en kvarts mark som skulle gå till reparation av klocka och stapel, säger Bo Svärd, som ständigt forskar kring gruvan och dess historia.

Men man har också gjort försök att bryta malm på kyrkogården. Två ganska stora gropar på området finns fortfarande kvar efter den tillmakning som major Ehrling fick tillstånd till av prästen Arroselius år 1686.

– Men verksamheten avbröts ganska snart, då man träffade på många skelett i groparna, säger Bo Svärd.

En utgrävning av kyrkogården finns med i planeringen hos Stiftelsen Riksens Clenodium.

– Vi hoppas kunna genomföra en undersökning de närmaste åren. De kommer att kosta omkring 500 000 kronor,

Minneskors. Styrbjörn Lindow och Bo Svärd vid det kors, som Odd Fellows damklubb lät resa på gruvkyrkogården 1973.

FOTO: KENT KARLSSON

säger Styrbjörn Lindow, ordförande i stiftelsen.

Länsstyrelsen väntas bidra med pengar till undersökningen. Men dessutom krävs bidrag även från annat håll.

En undersökning skulle kasta nytt ljus över den vardag som gruvfolket levde i på 1500-talet.

– Man skulle kunna ta prover och se vad människorna dog av. På 1500-talet tog någon form av pest eller farsot

Fakta/Gruvans kyrka

Från 1630 års inventering vet man att gruvans kyrka var byggd av trä. En pelare fanns i mitten, som bar upp taket. I koret fanns trävalv och takmålningar. Yttertaket var tjärat spåntak.

Prästgården låg i gruvbyn. Av gamla rådhusprotokoll framgår att byggnaderna var i så dåligt skick att de plockades ner bit för bit och fördes till staden när Kristina kyrka byggdes. Träbitarna användes som bränsle när man brände kalken.

många liv vid gruvan. Det kan man se i arbetarrullorna – befolkningen minskade dramatiskt. Istället tvingades Erik XIV ta hit folk från Norrland och utnyttja danska krigsfångar för att klara arbetet vid gruvan, säger Bo Svärd.

Men en utgrävning skulle också kunna ge svar på många andra frågor.

– Man kanske skulle kunna se om arbetarna hade förslitningsskador och om de var påverkade av bly, säger Styrbjörn Lindow.

Under alla förhållanden skulle en utgrävning av kyrkogården vara en viktig fas i dokumentationen av gruvans historia.

En utgrävning skulle kanske också kunna ge svar på var kyrkan fanns någonstans. Man tror inte att den låg på själva kyrkogården, men troligen alldeles i närheten.

– Det finns uppgifter som säger att den låg invid graven, och i det här fallet är det kanalen, säger Bo Svärd.

Första gången kyrkan finns omtalad i skrift är 1541. Men präster fanns vid

gruvan redan 1516, kanske även tidigare.

– Gustav Vasa hade anbefallt att de skulle hålla ottesång för arbetarna innan nedstigningen i gruvan, säger Bo Svärd.

När kyrkan byggdes, och det kan ha varit 1541, arbetade sex timmermän i 87 dagar "på herrgemaket och kapellet", enligt gamla skrifter.

Från kyrkan finns bevarat en del föremål, bland annat en kalk.

Att det fanns en kyrka vid gruvan råder alltså inget tvivel om. Men var den låg är fortfarande en gåta.

KENT KARLSSON
0224-56149
kent.karlsson@ingress.se

Vad händer nu?

Om Stiftelsen Riksens Clenodium får ihop tillräckligt mycket pengar kan en utgrävning av kyrkogården göras de närmaste åren.